

ІНСТИТУТ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ЕКСКУРС INSTITUTE OF MEDICAL TOURISM: HISTORICAL AND LEGAL EXCURSION

Сисоєнко І.В., здобувач
кафедри господарського права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті вивчаються особливості та періоди зародження інституту медичного та оздоровчого туризму. Констатовано думку, що такого роду відносини зародилися ще в стародавні часи та носили характер здебільшого лікувально-рекреаційний. Такий факт доведено представленими історичними джерелами з Шумеру, що знаходилася на сході Месопотамії, з місцевостей, що знаходилися на землях тогочасної Швейцарії, Древніх Греції та Риму, Індії та інших.

Досліджено періоди Середньовіччя та Ренесансу. Особливо активними в 13 столітті в сфері надання медичних послуг виявилися ісламські культури. Окрім цього в статті приділено увагу дослідженню і європейських та англійських держав, серед яких у 14-17 століттях особливо відзначилося французьке селище Ville d'Eaux, що перекладається як «Містечко води», яке було відоме своїми мінеральними джерелами та славилось далеко за межами Франції. Визначено, що особливо активно медичний туризм почав розвиватися в 16-18 століттях у Франції, Швейцарії та Великій Британії. При цьому, наголошено, що тогочасний медичний туризм здійснювався європейцями часто і за напрямками Римських купалень, а також оздоровчих та лікувальних осередків, розміщених на берегах Нілу.

Констатовано, що розвиток тогочасного медичного туризму почав помітно вилитися і в економічні переваги, як приклад описується розвиток англійського міста Бат, де на початку 18 століття було проведено підземну каналізаційну систему.

Сучасна концепція медичного туризму здобула свого зародження та розвитку в другій половині 20 століття. За останні десятиріччя, зміни, які відбулися в цілях та меті медичного подорожування закордон дало можливість виділити традиційний і сучасний медичний туризм. Традиційний медичний туризм характеризувався тим, що пацієнтами в абсолютній більшості виступали громадяни бідних та малорозвинених країн, які приїздили до країн розвиненіших для отримання медичних послуг за кращих умов та на базі передових технологій. В умовах сучасного медичного туризму, пацієнти, зазвичай прагнуть уникнути високих цін та великих черг на лікування.

Ключові слова: медичний туризм, оздоровчий туризм, лікувально-рекреаційний туризм, СПА, охорона здоров'я.

The article studies the features and periods of origin of the Institute of Medical and Health Tourism. It is stated that this kind of relationship originated in ancient times and was mostly medical and recreational. This fact is proved by the presented historical sources from Sumer, which was located in the east of Mesopotamia, from the areas located in the lands of the then Switzerland, Ancient Greece and Rome, India and others.

The periods of the Middle Ages and the Renaissance are studied. Islamic cultures have been particularly active in the field of health care in the 13th century. In addition, the article focuses on the study of European and British states, especially in the 14-17 centuries, the French village of Ville d'Eaux, which translates as «Water Town», known for its mineral springs and famous far beyond France. It is determined that medical tourism began to develop especially actively in the 16th-18th centuries in France, Switzerland and Great Britain. At the same time, it was emphasized that the medical tourism of that time was carried out by Europeans often in the directions of Roman baths, as well as health and medical centers located on the banks of the Nile.

It is stated that the development of medical tourism at that time began to significantly affect the economic benefits, as an example describes the development of the English city of Bath, where in the early 18th century was carried out underground sewer system.

The modern concept of medical tourism gained its origin and development in the second half of the 20th century. In recent decades, changes that have taken place in the goals and objectives of medical travel abroad have made it possible to distinguish between traditional and modern medical tourism. Traditional medical tourism was characterized by the fact that the vast majority of patients were citizens of poor and underdeveloped countries who came to more developed countries to receive medical services under better conditions and on the basis of advanced technologies. In today's medical tourism, patients tend to avoid high prices and long queues for treatment.

Key words: medical tourism, health tourism, medical and recreational tourism, SPA, health care.

Постановка проблеми. В загальному, необхідно констатувати, що концепція медичного туризму, не дивлячись на актуальність та відносну популярність на різноманітних ресурсах, все ще дивовижно недосліджена та несистематизована. Перш за все, варто відмітити плюралізм підходів до визначення медичного туризму та його характеристик, учасників, змісту та специфіки. Окрім цього, наукові джерела підтверджують термінологічну невідповідність в даній сфері. Так, в літературі можна зустріти оздоровчий туризм, медичний туризм, рекреаційний туризм, «бюті туризм» та ін., а зміст кожного з цих понять часто пересікається, плутається, повторюється та залишається до кінця не зрозумілим.

Також, не пролито світло на систему туризму в сфері здоров'я, медицини та щодо того, як саме співвідносяться дані поняття. І нарешті, існує багато видів, підвидів та форм медичного туризму, однак всі вони залишаються розкиданими та хаотичними.

Для кращого та глибшого розуміння природи медичного туризму логічно видається потреба у дослідженні історично-правових витоків даної концепції, етапів та характерних ознак її розвитку та формування.

Так як подібного комплексного аналізу у вітчизняній науці знайдено не було, то такого роду тематика даної наукової статті може вважатися *актуальною*.

Метою статті є вивчення еволюції концепції медичного туризму в історії та сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних авторів, проблематику розвитку медичного туризму в Україні вивчали такі вчені, як Діденко К., Баєва О., Мальська М., Рутинський М., Михайліченко Г.І., Гнедик Є. та інші. Однак, в даних роботах мало уваги приділялося саме історико-правовій складовій правовідносин у сфері медичного туризму.

Виклад основного матеріалу. Варто відзначити, що думка про новітність правовідносин в сфері медичного туризму є доволі поширеною, однак, від цього – не менш хибною. Вивчення стародавніх культур свідчить про сильний зв'язок між медициною та релігією. Концепція ж медичного туризму датуються ще древніми часами та має свою довгу історію, яка почалася з багатого та привілейованого класу суспільства та їх любові до походів у СПА, мінеральні ванни та подорожей в середземноморські країни для покращення стану здоров'я.

Історики стверджують, що ідеї подорожей задля лікування сягає своїм корінням до однієї з найстаріших цивілізацій – Шумеру та періоду 4000 р. до н.е.. Шумерці, земля яких була розташована на сході Месопотамії (сучасний східний Ірак), полюбили подорожувати до прилежних мінеральних джерел, поруч з якими вже в ті часи форму-

валися так звані «оздоровчі комплекси» для підвищення користі мінеральних ванн та джерел.

Протягом бронзового віку (близько 2000 р. до н. е.) гірські племена в місцевості, зараз відомій як Сент Моріц, Швейцарія, визнали користь для здоров'я від пиття та купання в багатих залізом мінеральних джерелах. Ті самі бронзові чашки для пиття, якими вони користувалися, були знайдені в термальних джерелах у Франції та Німеччині, що могло означати паломництво здоров'я в цих культурах.

В Древній Греції та древньому Римі також доволі розповсюдженою була практика створення численних «курортів» з термальними ваннами та терапевтичними храмами, розташованими в околицях. Саме звідти походить концепція, відома сьогодні як «СПА» (SPA), що включає застосування мінеральних джерельних вод для профілактики здоров'я та лікування недуг. Дане слово являється аббревіатурою з латинської «Salus per Aquam», яке перекладається як «здоров'я від води» [1].

Популярним курортом в Древній Греції, згідно збережених джерел, була місцевість у затоці Саронік відома як Епідаврія (Epidauria), яке сучасними дослідниками називається місцем народження медичного туризму. Грецькі міфи розповідають історію Епідаврії, як місця проживання грецького бога медицини – Асклепія, який являвся символом терапії в сфері медичного ремесла. В Сароніках зводилися численні храми на честь даного божества, які в ті часи іменувалися асклепіонами. Відомо, що останні регулярно відвідував відомий медик тих часів, Гіппократ.

Епідаврія функціонувала протягом восьми століть (6 ст. до н.е. – 2 ст. н.е.). Сюди приїздили не лише греки, з часом до даної місцевості почали линути люди зі всієї Європи для того щоб вшанувати Асклепія та попросити здоров'я та благополуччя, а також практично їх покращити – в околицях цих храмів зводилися все нові й нові оздоровчі комплекси, гімнастичні зали, медичні центри, курорти та СПА, зміїні ферми. Окрім Епідаврії, популярними в той час були також такі СПА як Святилище Зевса в Олімпії та Храм Аполлона Дельфійського в Дельфах [2].

Вже 5000 тисяч років тому славитися медичним туризмом починала й Індія. Вже тоді купа медичних туристів та духовних учнів линула в ті краї, прагнути відчутти на собі переваги йоги, аювердичної медицини та інших альтернативних оздоровчих методик.

Після занепаду Римської Цивілізації, в Середньовіччі, основною точкою медичного туризму стала Азія. Тут на базі храмів створювалися госпіталі, де надавалися різноманітні клінічні процедури. Так, в середньовічній Японії набрали популярності гарячі мінеральні джерела, які називалися «онсен», які, за національними традиціями, вважалися надзвичайно корисними та цілющими. Військові клани дуже швидко оцінили живильні властивості онсенів та почали активно використовувати їх для усунення болю, загоєння ран, реабілітації після боїв.

Багато раннях ісламських культур також запроваджували такі системи охорони здоров'я, в яких медичні послуги надавалися й іноземцям. У 1248 році нашої ери, в Каїрі був збудований шпиталь Мансурі, який став найбільшим та найпрогресивнішим у світі тієї епохи. Лікарня могла вмістити 8 тисяч осіб та стала меккою медичного туризму для пацієнтів незалежно від раси та релігійних нахилів.

Період Ренесансу 14-17 століть асоціюється не лише з відродженням мистецтва та культури в Європі та Англії, але й характеризується розквітом медичного туризму. Французьке селище, відоме як Ville d'Euax, що перекладається як «Містечко води», стало відоме у всій Європі у 1326 році, після того, як багаті залізом гарячі мінеральні джерела були відкриті в даному регіоні. Даний курорт відвідували навіть імператор Петро Великий та письменник Віктор Гюго.

Протягом 16 століття багата європейська еліта пригадала добре забуте старе та почала відвідувати Римські купальні, на ряду з іншими туристичними містечками зі СПА, на кшталт Сент Моріцу, Містечка води, Баден-Бадену та Бату в Англії [3].

Практика поїздок до СПА та інших оздоровчих процедур на береги Нілу активно поширилася серед заможних європейців в 17 столітті, про що свідчать збережені записи. Протягом того періоду медичне лікування було такою послугою, яка надавалася виключно громадянам відповідної країни. Однак, оздоровчі та профілактичні процедури, на кшталт оздоровчих курортів, СПА, термальних джерел, пов'язаних профілактичних оглядів та трав'яної терапії були розповсюдженими та люб'язно надавалися як місцевим, так і зарубіжним відвідувачам за пристойну плату [4, Р. 240].

Період Пост-Ренесансу характеризується тим, що переваги медичного туризму для економіки почали бути явно помітними. До прикладу, у 1720-х, випередивши Лондон на кілька років, Бат стало першим містом в Англії, в якому було проведено підземну каналізаційну систему. Місто отримало також технологічні, фінансові та соціальні переваги. Було покладено дороги, освітлено вулиці, реставровано готелі та ресторани. Це все відбулось завдяки медичному туризму.

Відкриття Нового Світу принесло нові напрямки для європейських медичних мандрівників. У 1600-х роках англійські та голландські колоністи почали будувати зруби біля мінеральних джерел, багатих лікувальними властивостями. Протягом цього часу було відзначено, що корінні американці в Новому Світі були вправними в мистецтві зцілення. Знання в галузі фітотерапії були винятковими і могли конкурувати з подібними практиками в Європі, Азії та Африці.

В 18-19 столітті деякі європейці та американці продовжували подібного роду СПА-туризм в надії вилікувати різноманітні недуги, в тому числі і туберкульоз. Через розгул останнього, популярними в Європі тих часів також були відпустки в теплих країнах, серед яких поширеним варіантом була східна Франція [5, Р. 9].

В 20 столітті США та Європа були не лише комерційними та промисловими центрами, а й центром світу охорони здоров'я. У 1933 році була створена Американська рада медичних спеціальностей (American Board of Medical Specialties), яка стала головною організацією для рад медичних спеціалістів у Сполучених Штатах. Дана організація запровадила освітню та професійну політику, яка стала основою стандартів у всьому світі. У 1958 році, аналогічний до американського, був утворений Європейський Союз медичних спеціальностей (European Union of Medical Specialties). Останній складається з різних національних медичних асоціацій з країн-членів Європейського Союзу.

У 1960-х роках Індія стала місцем вибору для паломників, коли в США почався рух Нью Ейдж. Рух дітей-квітів, який залучив еліту та світських людей Америки та Великобританії, зрештою розрісся у повноцінну індустрію медичного та оздоровчого туризму, заново відкривши йогу та аюрведичну медицину.

Традиційний міжнародний медичний туризм виник в другій половині 20 сторіччя. На той момент, пацієнтами в абсолютній більшості виступали громадяни бідних та малорозвинених країн, які приїздили до країн розвиненіших для отримання медичних послуг за кращих умов та на базі передових технологій. Це були заможні люди, готові заплатити необхідні суми задля отримання обраних медичних та оздоровчих послуг в умовах, яких в їх рідних малорозвинених країнах не було. При цьому, оскільки вартість медичних послуг зростала в 1980-х і 1990-х роках, американські пацієнти почали розглядати офшорні варіанти, як-от стоматологічні послуги в Центральній Америці [6].

Таким чином, перед 1990-ми, як стверджують певні автори, світовими центрами медичного туризму виступали найбільш розвинені держави планети, як от Сполучені Штати Америки та Європа. Ними відігравалася надзвичайно важлива роль в наданні найкращого можливого лікування, в тому числі і для іноземних пацієнтів. До прикладу, в Сполучених Штатах, сучасні клініки та медичні центри Клівленду приймали не лише американських пацієнтів, а Лондон та Австрія заробили популярність серед населення іншої півкулі рівнем професійної компетенції та добре обладнаними медичними об'єктами [7, Р. 13]

Сьогоднішні тенденції медичного туризму вже зовсім інші від описаного вище (його ще називають «традиційним» медичним туризмом). В умовах сучасності пацієнти з розвинених країн подорожують до держав на нижчих етапах розвитку, намагаючись таким чином уникнути довгого очікування та відтермінування лікування, дорогих цін за медичні послуги та просто в цілях їх поєднання з оглядом визначних місць та іншими можливостями місцевого туризму. Як відзначає Нелбл М., найбільш сучасні тренди першого десятиріччя 21 століття ілюструють людей з середнього класу, що направляються з розвинених країн до економічно нестабільних та юних держав з надіями уникнути відстрочок в лікуванні, осилити ціни за процедури, що рятують життя або просто зекономити на планових операціях [8, Р. 71].

Висновки. Отже, таким чином можна стверджувати, що історично медичний туризм налічує тисячоліття та зародився ще в стародавні часи. На самому

початку, медичний туризм носив, здебільшого оздоровчий та рекреаційний характер, а подібні послуги надавалися не в медичних установах, а в різноманітних зонах відпочинку, які будувалися поблизу природних корисних джерел.

Близький за змістом до сучасного, інститут медичного туризму сформувався в другій половині 20 століття. За цей час, на основі проведеного історико-правового аналізу, можна визначити так-звані дві течії, за якими доцільно розділити два напрямки медичного туризму.

Першу групу правовідносин в сучасному медичному туризмі склали такі, які базувалися на цілях «туриста» отримати більш кваліфіковані та якісні послуги, в кращих умовах та з використанням новітніх технологій. Переслідуючи таку мету, громадяни менш розвинених країн, з нижчим рівнем національної медицини, приїздили до держав більш прогресивних та багатих, в яких медицина перебувала на передових ланках розвитку. В літературі його називають «традиційний медичний туризм».

Друга група правовідносин в сфері медичного туризму сформувалася не так давно та виникла внаслідок прямо пропорційної зміни пріоритетів «медичних подорожуючих». Тепер, жителі розвинених країн здійснювали подорожі до країн менш розвинених, з метою отримання не лише якісних, професійних та базованих на новітніх технологіях медичних послуг, але й зробити це за доступнішими цінами чи в швидші часові проміжки, тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Astrid van Tubergen, Sjeff van der Linden. A brief history of SPA Therapy. *Annals of the Rheumatic Diseases* 61(3) 273-5. PubMed. April, 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/11530898_A_brief_history_of_spa_therapy
2. Thermal springs and Thermalism from Ancient times until Today in Greece. *Comenius Project. Italy-Spain-Austria-Portugal-Greece*. 2010-2012. URL: <https://thermalsprings.files.wordpress.com/2012/09/thermal-springs-in-europe.pdf>
3. Kumaran Subbaraman. Medical Tourism: History, Global scenario and Indian perspectives. September, 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/344364506_Medical_Tourism_History_Global_scenario_and_Indian_perspectives_Introduction_Tourism_is_the_activities_of_travelers_to_see_the_different_tourism_attractions_and
4. Burkett L. Medical Tourism. Concerns, Benefits, and the American Legal Perspective. *The Journal of Legal Medicine*. 28(2), (2007). P. 223–245.
5. Porter R. The Medical History of Waters and Spas. Introduction. *Medical History. Supplement*. 10 (1990). P. 7-12
6. Lina Zhong, Baolin Deng. Medical, Health and Wellness Tourism Research – A Review of the Literature (1970-2020) and Research Agenda. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021, 18,10875. URL: [file:///C:/Users/victo/Downloads/ijerph-18-10875-v2%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/victo/Downloads/ijerph-18-10875-v2%20(1).pdf)
7. Volz D. Reverse Medical Tourism. *Hospitals and Health Networks*. Vol. 82. No.6 (2008). P. 12-14.
8. Helble M. The Movement of Patients Across Borders: Challenges and Opportunities for Public Health. *Bulletin of the World Health Organization*. 89(1) (2011). P. 68–72.